

Саша А. МИЛОСАВЉЕВИЋ¹Ивана Т. ПЕЊИШЕВИЋ²

МЕТОДИЧКЕ ПОСЕБНОСТИ РЕГИОНАЛНО-ГЕОГРАФСКИХ ТЕМА У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Сажетак: Регионална географија је комплексна географска научна дисциплина која обједињује научне резултате неколико географских дисциплина на тачно одређеном простору. Предмет проучавања регионалне географије је географски положај регија у оквиру којих се изучавају физичко-географски елементи (геоморфологија, геологија, педологија, климатологија, хидрологија и биогеографија) и друштвено-географски елементи (становништво, привреда и насеља). Кроз изучавање регија ученици стичу знања о Европи, ваневропским континентима и Србији. Усвајањем регионално-географских знања и вештина ученици ће бити у стању да прате све природне и друштвене промене као и да их критички разматрају. Један од видова ефикасног савладавања градива из области регионалне географије и националне географије јесу географске екскурзије. Правилним организовањем екскурзија ученицима се омогућује непосредно упознавање географских садржаја одређене регије. У процесу извођења наставе могу се користити сва наставна средства и дидактички материјал.

Кључне речи: настава, тематика, регија, регионална географија.

УВОД

Регионална географија чини скуп географског знања-чињеница, веза и законитости на комплексном географском простору испреплетаном деловањем природе и људи, чиме се указује на обележја, проблеме и специфичности регија у свету и регија у нашој земљи (Медојевић, 2023: 74). Као и већина наука, и географија је током свог развоја претрпела значајне теоријско-методолошке промене. После напуштања традиционалног концепта и преласка на савремени концепт (половином XX века), у средишту интереса нашли су се проблеми регионалног диференцирања, интегрисања и организовања геопростора. Тако да данас имамо поимање регионалне географије и у традиционалном и у савременом смислу (Тошић, 2012: 15). Предмет проучавања регионалне географије је регија. Саме регије, по могућности, требале би бити издвојене на принципу физиономичности и хомогености.

¹ sasa.milosavljevic@pr.ac.rs

² ivana.peniisevic@pr.ac.rs

При томе треба нагласити да и дисциплине опште географије (климатологија, геоморфологија, хидрологија, економска географија) проучавају регију са својих становишта. Ако би регионална географија детаљно изучавала сваку компоненту регије (рељеф, климу, воде, биљни и животињски свет, становништво, насеља, привреду и остале творевине природног и антропогеног порекла), регионална географија се не би разликовала од опште географије, односно не би имала сопствени предмет проучавања. Регионална географија, ипак има свој предмет проучавања и он се односи на проучавања индивидуалности и специфичности регија. Како се регије састоје од низа просторних и других компонената, регионална географија се фокусира на оне елементе који пресудно делују на формирање физиономије и индивидуалности пејзажа.

Метод проучавања регионалне географије је претежно синтетички али је у знатној употреби и аналитички. Без анализе нема синтезе, а са друге стране анализа губи сваки смисао без синтезе. Да би смо извукли закључке о битним својствима неке регије, претходно је морамо разложити на основне компоненте и да детаљно анализирамо сваку компоненту посебно. Само таквом анализом у стању смо да сагледамо и објаснимо на који начин се те компоненте суперпонирају образујући регију специфичних обележја (Васовић, 1985: 8—11). Задатак регионалне географије састоји се у следећем: да рашчлани земљину површину на појединачне регије, да правилно проучи удео природних и друштвених процеса и утицаја у образовању и преображавању регије, да проучи законитости формирања пејзажа, да проучи динамику регија, прожимања, везе и јединство које све заједно чине непоновљиви мозаик на земљиној површини.

СПЕЦИФИЧНОСТИ РЕГИОНАЛНО-ГЕОГРАФСКИХ ТЕМА

На основу наставних програма географије у основним школама, гимназијама и средњим стручним школама долази се до закључка да регионално-географска тематика има велику улогу у образовању младих. Поред тога, значајан утицај има и у регионалном, туристичком, просторном и привредном планирању. Из наведених разлога потребно је поклонити посебну пажњу приликом избора регионално-географске тематике у географском образовању. Неопходно је применити адекватан приступ и одговарајуће наставне методе како би наведена тематика била успешно усвојена од ученика. Као проблем у наставној пракси, поставља се питање како обрадити географске регије. Да ли треба обрађивати сваку већу регионалну целину или обрађивати само

карактеристичне регије света. Ако би се обрађивале све велике регионалне целине, наставни садржаји били би површно обрађени а географија би се свела на описивање. Тако се у наставној пракси основне школе примењује комбиновани метод где се прво обрађују велике географске регије а затим се обрађују репрезентативне државе. Знања стечена помоћу репрезентативног метода су темељитија и дужа. Извесне тешкоће у обради држава су присутне због непоклапања државних и граница регија као и услед неједнаког степена развијености регија. Дуги временски период у нашим школама се обрађивала свака држава посебно, што је довело до површности, дескрипције и формализма. Са образовно-васпитног становишта, обрада држава по репрезентативном методу је много кориснија. При одабиру држава за проучавање посебну пажњу треба поклонити онима у којима живи већина светске популације и онима које спадају у економски најразвијеније. Предност треба дати и проучавању суседних држава јер преко њих остварујемо све саобраћајне, економске и културне везе са остатком света.

Методичке посебности регионално-географских тема су различите и зависе од више фактора: величине простора, просторне удаљености, степена проучености, сарадње између држава, узраста ученика. Приликом проучавања мањих географских регија могуће је прикупити материјал (географске карте, слајдови, филмови, презентације) чијом наставном употребом се обрађују главне особине регије. Са друге стране, приликом проучавања великих географских регија, јављају се проблеми у виду разнолике структуре и непостојања научних студија о њима па су наставници принуђени да их површно обрађују.

Због сложености геополитичке ситуације у свету поједине државе и региони често се налазе у центру интересовања светске јавности па су због тога новински чланци, радио и телевизијски извештаји као и интернет странице препуне извештаја, фотографија и видео записа о њима. Такве материјале наставник треба зналачки да искористи у наставној обради наведених држава и региона. Са друге стране, наставна обрада националне географије има добре методичке подобности у односу на стране државе. Ученици већ у нижим разредима обрађују географске садржаје упознавањем ужег завичаја. Тематика о завичају, општини и региону има добру методичку подобност за проучавање у предметима нижих разреда основне школе. Приликом обраде садржаја из националне географије битан фактор представљају екскурзије. Путем екскурзија ученицима се омогућава непосредно упознавање географских садржаја одређених регија (Рудић, 1999: 135-138). Екскурзије по

иностранству, такође су од велике користи, нарочито у топлијој половини године када је вегетација бујнија и када се могу сагледати аграрни пејзажи, природне лепоте, насеља, историјска места, културни споменици и други географски садржаји. У настави се могу користити сва наставна средства и други дидактички материјал.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ И ИСХОДИ У РЕГИОНАЛНОЈ ГЕОГРАФИЈИ

У оквиру образовних стандарда за наставни предмет географија у основним школама за област регионалне географије у оквиру основног нивоа стандарда ученици знају и умеју да: препознају основне природне и друштвене одлике наше државе и да именују континенте и препознају њихове основне природне и друштвене одлике. Подразумевајући да је ученик савладао све захтеве са основног ниво стандарда, од њега се очекује да у оквиру средњег нивоа: описује природне и друштвене одлике наше државе и наводи њене географске регије и описује природне и друштвене одлике континената и наводи њихове географске регије. Напредни ниво образовног стандарда за област регионалне географије подразумева да је ученик савладао све захтеве основног и средњег нивоа и да поврх тога: објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у нашој земљи и уме да издвоји географске регије; објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у Европи и уме да издвоји географске регије; објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) на ваневропским континентима и уме да издвоји географске регије (Ромелић и др., 2010: 15).

Исходи тачно прецизирају шта то ученик треба да зна, разуме и уме да уради након сваког часа или тематске целине. Приликом припремања наставе, наставник мора да дефинише исходе учења, водећи рачуна да они буду остварљиви, у складу са развојним способностима ученика и да омогућавају системско праћење и вредновање предвиђених наставних циљева. Корисно је, мада не и неопходно, да се ученици упознају са исходима учења како би они могли да прате свој напредак. У оквиру регионално-географских посебности у основној школи, ученик ће у шестом разреду по завршетку наставних тема бити у стању да: објасни појмове држава, територија и граница, објасни политичку структуру државе, објасни и разуме облике владавине, објасни појам административно-

територијалног уређења, упореди и анализира различите географске положаје земаља, представи процесе који су довели до формирања савремене политичко-географске карте света, анализира и дискутује на тему неповредивости државних граница, објашњава и анализира узроке који доводе до оружаних сукоба у свету, наводи примере конкретних оружаних сукоба у свету, објасни и на карти покаже географски положај Европе (крајње тачке, на која мора и океане излази, покаже разуђеност континента, именује острва, полуострва, заливе, планине, низије, реке), анализира климу, показује на карти климатске области, објасни међусобну повезаност климе и распрострањеност живог света, објашњава постанак језера Европе, објашњава појмове циклон и антициклон, објашњава утицај Голфске струје на климу Европе, објасни и на карти покаже размештај становништва Европе, наведе религије које су заступљене у Европским државама, покаже на карти велике градове Европе, издвоји и на карти покаже регије Европе, служи се картом Европе.

Након завршетка наставних тема у оквиру регионално-географске тематике седмог разреда ученик ће бити у стању да: укаже на густину насељености, природни прираштај, миграције и специфичне структуре становништва појединих регија Европе, истакне културно-цивилизацијске тековине појединих регија Европе, упореди географске одлике појединих регија Европе, анализира и препозна примере човековог утицаја на животну средину за поједине регије Европе, на неким картама црта географске регије Европе, дефинише географски положај Азије, на карти покаже океане и мора која окружују Азију, уочи облике рељефа (острва, полуострва, мореузе, архипелаге), на карти Азије показује распрострањеност појединих типова климе, на карти издвоји сливове и покаже највеће реке и језера Азије, објасни постанак пустиња специфичних за Азију, разуме разноврсност демографских одлика Азије, истакне културно-цивилизацијске тековине Азије, на карти покаже поделу на географске регије и државе Азије, упореди географске одлике појединих регија Азија, на неким картама црта географске регије Азије, дефинише географски положај Африке, на карти покаже океане и мора која окружују Африку, уочи облике рељефа (острва, полуострва, мореузе, архипелаге), на карти Африке показује распрострањеност појединих типова климе, на карти издвоји сливове и покаже највеће реке и језера Африке, уочи једноличност рељефа Африке, анализира тешку колонијалну прошлост и њен утицај на становништво и привреду, истакне културно-цивилизацијске тековине Африке, на карти покаже поделу на географске регије и државе Африке, упореди

географске одлике појединих регија Африке, на неим картама црта географске регије Африке, дефинише географски положај Северне Америке, на карти покаже океане и мора која окружују Северну Америку, уочи облике рељефа (острва, полуострва, мореузе, архипелаге), на карти Северне Америке показује распрострањеност појединих типова климе, на карти издвоји сливове и покаже највеће реке и језера Северне Америке, разуме појам Англоамерика, објасни расну, етничку и културну разноликост Англоамерике, на карти покаже поделу на географске регије и државе Северне Америке, на неим картама црта географске регије Северне Америке, дефинише географски положај Јужне Америке, на карти покаже океане и мора која окружују Јужну Америку, уочи слабу разуђеност обала, на карти Јужне Америке показује распрострањеност појединих типова климе и објасни густу речну мрежу Амазона, издвоји главне природне ресурсе, схвати утицај колонијалне прошлости на савремене одлике становништва, на карти покаже политичку поделу Јужне Америке и веће градове, на неим картама црта географске регије Јужне Америке, разуме специфичност географског положаја Аустралије и њену изолованост, уочи слабу разуђеност и постојање Великог коралног гребена, објасни чињеницу да је Аустралија земља-континент, на карти покаже рељефне целине, разуме одлике становништва и привреде, издваја и на карти показује острвске групе и поједине државе Океаније, разуме специфичности географског положаја и постојања поларних области, уочи постојање две поларне области: Арктика и Антарктика, на немој карти приказује њихове специфичности.

После обраде регионално-географских тема у осмом разреду: ученик ће моћи на географској карти света да одреди математичко-географски и саобраћајни положај Србије, моћи ће да издвоји географске регије на територији Србије и објасни њихове основне одлике, моћи ће да препознаје народе и етничке заједнице у Републици Србији, разликује врсте и типове насеља, моћи да препознаје основне демографске појмове и објасни кретање становништва и структуре становништва, знати да именује гране индустрије, знати да именује локалитете природне и културне баштине Србије, знати области и места на географској карти у којима живе Срби, моћи да одређује положај завичаја на географској карти Србије и да описује његове основне природне и друштвене одлике, моћи да наводи перспективе развоја завичаја (Медојевић, 2023: 80—96). Образовни стандарди у средњим стручним школама за географско образовање, као и у основним школама, деле се на три нивоа постигнућа: основни, средњи и напредни, који се постижу

кроз четири области: географске вештине, природне услове и ресурсе, друштвену географију и националну географију и регионални развој.

ЗАКЉУЧАК

Регионална географија је комплексна наука која обједињује научне резултате посебних географских дисциплина на конкретном простору Земљине површине. Уколико се регионално-географска тематика адекватно примени у настави, не само да се избегава дескрипција, већ може послужити у развоју сложених когнитивних способности које превазилазе значај географије као школског предмета. Изучавањем географских регија и разлика између њих ученици спознају одлике, карактеристике, проблеме регионализације као и савремене глобалне промене. Савладавањем регионално-географских тема ученици ће бити у стању да прате тренутна збивања са глобалних подручја у смислу природних, друштвених и геополитичких регионалних промена као и фактора који утичу на њих и да критички разматрају позадину регионално-географских процеса. Наставни садржаји из националне географије се успешно реализују кроз регионално-географске теме и извођење екскурзија. Током реализације наставе могу се користити сви облици наставе, све методе рада као и адекватна наставна средства.

ЛИТЕРАТУРА

- Васовић, М. (1985). *Регионална географија за студенте просторног планирања*. Београд: Издавачка радна организација Рад
- Медојевић, Ј. (2023). *Методика наставе географије 2*. Косовска Митровица: Природно-математички факултет
- Општи стандарди постигнућа за крај општег средњег и средњег стручног образовања и васпитања у делу општеобразовних предмета за предмет географија, Приручник за наставнике (2015). Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања
- Павловић, М. (2019). *Географске регије Србије 1*. Београд: Географски факултет
- Павловић, М. (2019). *Географске регије Србије 2*. Београд: Географски факултет
- Ромелић, Ј., Комленовић, Ђ., Влајев, Р. (2010). *Образовни стандарди за крај обавезног образовања за наставни предмет географија*. Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Рудић, В. (1999). *Методика наставе географије теоријско-методолошки аспекти*. Београд: Географски факултет

Тошић, Д. (2012). *Принципи регионализације*. Београд: Географски факултет

METHODICAL PECULIARITIES OF REGIONAL- GEOGRAPHICAL THEMES IN GEOGRAPHY TEACHING

Abstract: Regional geography is a complex geographical scientific discipline that combines the scientific results of several geographical disciplines in a precisely defined area. The subject of study of regional geography is the geographical location of regions within which physical-geographical elements (geomorphology, geology, pedology, climatology, hydrology and biogeography) and socio-geographical elements (population, economy and settlements) are studied. Through the study of regions, pupils gain knowledge about Europe, non-European continents, and Serbia. By acquiring regional-geographic knowledge and skills, pupils will be able to monitor all natural and social changes as well as critically examine them. One of the ways to effectively master material from the field of regional geography and national geography is through geographical excursions. Properly organizing excursions allows pupils to directly learn about the geographical contents of a particular region. All teaching aids and didactic materials can be used in the teaching process.

Key words: *teaching, topic, region, regional geography.*